

הלכות תעניות

התעניות הקבועות

חמשת הצומות (א-ה)

א. יש שם – יש במציאות², קיימים. המילה 'שם' מקורה בערבית ורבו השאלה לעברית. שכל ישראל מתענים בהם – חובה כדבר נדור שקבלו אבותינו עליהם ואף מפורשים בקבלה (הלכה ד)³ ולא רשות או מנהג. "ויש מצוות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה, וקבעו אותן נביאים וחכמים ופשטו בכל ישראל – כגון מקרא מגילה, ונר חנוכה, ותענית תשעה באב... " (הקדמה למשנה תורה, מצוות ב). והעובדה שפשטו בכל ישראל – מחייבת (ממרים ב, י[ה]–יא[ו]). ויותר מכך יש בהם חובת התשובה ובסיכומה מצות ה' (הקדמה למשנה תורה, מצוות א), שהיא מצוה שאינה צמודה לעונה ולא לזמן, לא ליחיד ולא לציבור, אלא מצוותה בכל יום בכל שעה ובכל רגע. ולענין תנאי חלות הצומות אלו ראה ביאור הלכה אחרונה. נשוב להיטיב – שאין אנו מתענים בוכים על העבר כי "העבר אינך", אלא על ההווה על מעלנו, פשעינו ומרדינו, וזו מצות התשובה⁴. שנאמר "והתוודו את עוונם ואת עון אבותם, במעלם אשר מעלו ב', ואף, אשר הלכו עימי בקרי... או אז ייכנע לבכם הערל, ואז ירצו את עוונם. וזכרתי, את בריתי יעקוב; ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם..." (ויקרא כו, מ-מב).

ב. גדליה בן אחיקם – המופקד על שארית העם לאחר גלות נבוכדנצר לבבל בחורבן בית ראשון (ראה מלכים ב כה, כב-כו. ירמיהו מ, ז-מא, י). "ויהי בחודש השביעי [מניסן]... ויקם ישמעאל בן נתניה... ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אותו" (ירמיהו מא, א-ב). וסיבב להתם גלותן – מות גדליהו הביא להשלמת⁵ גלות כל העם (מלכים ב כה, כו. ירמיהו מא, ז-יח). ומטרת הצום היא התשובה שבה תלויה הגאולה "כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים"⁶. עשירי בטבת – "ויהי דבר ה' אליי בשנה התשיעית בחודש העשירי [מניסן] בעשור לחודש לאמור. בן אדם, כתוב לך את שם היום-את עצם, היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים, בעצם היום הזה" (יחזקאל כד, א-ב). נשתברו הלוחות – בי"ז בתמוז, שהרי מתן תורה היה בו בסיון ומשה עלה בו בסיון להר סיני למשך ארבעים יום. "ויהי, כאשר קרב אל המחנה, וירא את העגל, ומחולות; ויחר אף משה, וישלך מידין את הלוחות, וישבר אותם, תחת ההר" (שמות ל"ב, ט). ובטל התמיד – קרבן התמיד "עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום, והם הנקראים תמידין – אחד בבוקר ואחד בין הערביים, שנאמר "שניים ליום, עולה תמיד" (במדבר כח, ג). (תמידין ומוספין א, א). והובקעה ירושלים בחורבן שני – אבל בחורבן ראשון "בחודש הרביעי בתשעה לחודש, הובקעה העיר" (ירמיהו לט, ב). שם נב, ו-ז. אפוסטמוס – אחד המצביאים הרומים⁷

ג. שלא ייכנסו לארץ – בעקבות פרשת המרגלים (במדבר יג-יד) "ובניכם יהיו רועים במדבר, ארבעים שנה" (במדבר יד, ל). וחרב הבית בראשונה – בשנת 3339 ליצירה⁸, שנת 421 – לספירת הגויים. "ובחודש החמישי, בעשור לחודש, נבוכדראצר מלך בבל... וישרוף את בית ה', ואת בית המלך; ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית הגדול, שרף באש... (ירמיהו נב, יב-יג) השווה מלכים ב כה, ח-י). בשבעה בתמוז נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי ושמיני, ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו, ורובו של היכל נשרף בעשירי, ונקבע הצום בהתחלת השריפה וכן היה בבית שני⁹. ובשניה – בשנת 3829 ליצירה 3, 69 – לספירת הגויים. ונלכדה עיר גדולה – ומרד בר כוכבא נמשך ארבע שנים ונסתיים בשנת 3895 ליצירה¹⁰, 135 למנין הגויים. והיה להם מלך גדול – "...רבי עקיבה חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזבא [בר כוכבא] המלך, והוא היה אומר עליו, שהוא המלך המשיח. ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעוונות [שלו]; כיון שנהרג, נודע שאינו משיח..." (מלכים ומלחמות יא, וג). כל ישראל –

הלכות תעניות פרק ה

א. יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם, מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות, ולפתוח דרכי התשובה; ויהיה זה זיכרון למעשינו הרעים, ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה – עד שגרם להם ולנו אותן הצרות: שבזכרון דברים אלו, נשוב להיטיב, שנאמר "והתוודו את עוונם ואת עון אבותם" (ויקרא כו, מ).

ב. ואלו הן: יום שלושה בתשרי – שבו נהרג גדליה בן אחיקם, ונכבת גחלת ישראל הנשארה, וסיבב להתם גלותן; ועשירי בטבת – שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים, והביאה במצור ובמצוק; ושבעה עשר בתמוז, חמישה דברים אירעו בו – נשתברו הלוחות, ובטל התמיד מבית ראשון, והובקעה ירושלים בחורבן שני, ושרף אפוסטמוס הרשע ספר תורה, והעמיד צלם בהיכל.

ג. ותשעה באב, חמישה דברים אירעו בו – נגזר על ישראל במדבר שלא ייכנסו לארץ; וחרב הבית בראשונה, ובשנייה; ונלכדה עיר גדולה ובית תור היה שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל, והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גויים ונהרגו כולם, והייתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש; ובו ביום המוכן לפורענות, חרש טורנדוסרפוס הרשע ממלכי אדם את ההיכל ואת סביביו, לקיים "ציון שדה תיחרש" (ירמיהו כו, יח); מיכה ג, ב).

ד. וארבעת ימי הצומות האלו – הרי הן מפורשים בקבלה, "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי" (זכריה ח, ט): צום הרביעי – זה שבעה עשר בתמוז, שהוא בחודש הרביעי; וצום החמישי – זה תשעה באב, שהוא בחודש החמישי; וצום

¹ ראה דניאל ט, כד "להתם חטאת".

² כינוי ביונית לאדם שנולד לאחר מות אביו. שטיינולץ תענית כו, ב.

³ ראה המניין שמונים יהודי תימן בתשעה באב לגלותם, סידור שיח ירושלים א, שצב. והשוה שמיטין ויובלות י (וראה י"פ שם). "אטלס כרטא לתקופת בית שני המשנה והתלמוד" מציינים שנת 586 ו-70 לחורבן ראשון ושני, בהתאמה.

⁴ בבבלי, תענית כט, א.

⁵ ראה "אטלס כרטא לתקופת בית שני המשנה והתלמוד" עמ' 83.

⁶ מארי בהקדמה לספר שופטים, ב על גרסת הדפוס "ומת בעון הדור" שדב זה זר לשיטת רבנו, ש"אין מיתה בלא חטא ולא יסורים בלא עוון".

הרבה מישראל². ובו ביום המוכן לפורענות – שמגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב³. טורנוסרופוס – הכינוי לנציב הרומי שמשל ביהודה בזמן מרד בר כוכבא והשתתף בדיכוי המרד באכזריות רבה⁴. היכל – "ואלו הן הדברים שהן עיקר בבניין הבית: עושין בו קודש, וקודש הקודשים, ויהיה לפני הקודש מקום אחד והוא הנקרא אולם; ושלושתן נקראין היכל" (בית הבחירה אה). לקיים "כה אמר ה' צבאות, ציון שדה תיחרש וירושלים עיים תהיה, והר הבית לבמות יער" (ירמיהו כו, יח). בחרישת היכל ביקש לסמן אותו רשע את הריסתו המוחלטת.

ד. בקבלה – בדברי הנביאים והכתובים. בחודש ברביעי – שמנין החודשים מתחיל מניסן.

ה. שנאמר – "ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל, ומרדכי היהודי ... לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם... כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה, וכאשר קיימו על נפשם, ועל זרעם: דברי הצומות, וזעקתם" (אסתר ט, כט-לא). וזמן הגזרה "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן וטף ונשים ביום אחד, בשלושה עשר לחודש שנים עשר הוא חודש אדר; ושללם לבו" (אסתר ג, ג). ואסתר קבעה בשעתו שלושה ימי תענית (שם ד, טז) בניסן, בעת קביעת הגזרה (שם ג, יב). מקדימין ומתעניין בחמישי – שהרי אי אפשר לאחר ליום ראשון משום שהוא פורים וכן אין מתעניין בערב שבת מפני כבוד השבת, ואע"פ שחל להיות בערב שבת, מתעניין בערב שבת⁵ – דוקא שזמנו הקבוע הוא בערב שבת, אבל בנדחה – אינו נקבע בערב שבת⁶. דוחין אותו לאחר השבת – שאין מקדימין פורענות. אין מתריעין – ראה א, א-ג. תפילת נעילה – ראה ביאור ד, יח.

השביעי – זה שלושה בתשרי, שהוא בחודש השביעי; וצום העשירי – זה עשרה בטבת, שהוא בחודש העשירי.

ה ונהגו כל ישראל בזמנים אלו, להתענות בשלושה עשר באדר, זכר לתענית שנתענו בימי המן, שנאמר "דברי הצומות, וזעקתם" (אסתר ט, לא). ואם חל שלושה עשר באדר להיות בשבת, מקדימין ומתעניין בחמישי, שהוא אחד עשר. אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת, דוחין אותו לאחר השבת; חל להיות בערב שבת, מתעניין בערב שבת. ובכל הצומות האלו, אין מתריעין ולא מתפללין תפילת נעילה; אבל קורין בתורה שחרית ומנחה ב"ויחל משה" (שמות לבי, א). ובכולן אוכלים ושותין בלילה, חוץ מתשעה באב.

⁷ בבלי, תענית כט, א. ? ולא הבנתי זאת ?

⁸ תינעוס רופוס (טיניאוס רופוס), תרגומו של הנציב הערץ. בתלמוד מסופר שניהל ויכוחים עם רבי עקיבה ובסוף צוה להמיתו ביסורים. שטיינזלץ בתענית כט, א.

⁹ מארי א, ז, אות טז: "ומנהגו שמאחרין את התפילה מעט [של ליל שבת שברך כלל היו מתפללים אותה בערב שבת לפני צאת הכוכבים] כדי שיצאו מבית הכנסת אחר תפילת ערבית עם צאת הכוכבים ונמצא שהשלימו, ואין הדבר ניכר שהם מענים בשבת". וכאן: "והגיס היינו לאחר מעט את התחלת התפילה, קוראים שיר השירים וחמשת המזמורים כנהוג, מניחים תפילין וקוראים בתורה 'ויחל', מתפללים מנחה, חולצין תפילין ומתחילין קבלת שבת כנהוג".

¹⁰ כדי שיהיה אפשר להוציא ספר תורה לקריאה, מספר המתענים בקהל צריך להיות לפחות ששה, אלא אם כן היה זה ביום שני או חמישי שקוראים בתורה ממילא – אזי ניתן להסתפק בפחות ויקראו ב"ויחל" במקום בפרשת השבוע. (הר' חננאל סרי, מפי מארי).

¹¹ מארי: וכך הוא מנהג תימן. ומארי לא היה משנה הנוסח בזמן הזה. ומנגד על "ערי יהודה בחורבנם" מגדיר הב"י "וא"ח תקסא) שחורבן היינו שיד גויים שולטת עליהם, ולפי זה אומר רבי הרי אליהו זייני שאין אומרים "חרבה" בזמן הזה על ירושלים שהיא בריבונותה, אלא "שהיתה חרבה".

¹² מארי: "בסידורי תימן: הצתה... וזה נוסח הברכה שבכל ספרי רבנו, ובכל סידורי תימן המקוריים העתיקים והחדשים. נוסח שאין בו מן הביטויים העזים המחלחלים כגון "הבוזיה" וכדומה. נוסח אשר לדבון לבנו, או כלשון רבנו ברפ"ה תענית "מעשיו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשיו עתה" עדיין נוסח זה עומד בתוקפו ובכל אימתו, לא פג טעמו ולא נס ליחו". ובקדמתו לסידור (עמי' תשח-תשיא) מביא מארי את הדוגמא שבהלכות תפילה ב, ד משמע "מוסיפין" נוסח רחם בתוך נוסח "תשכון" ונוסח התפילה בא נוסח "רחם" במקום נוסח "תשכון" יחד עם עוד מספר ראיות שבסיכומם הוא כותב "לפיכך נראה שהדבר באמת כפי מסורת שבנינו מאבותינו מדורות עולם שנוסח התפילה דלקמן קיבל הרמב"ם מיהודי תימן, שקשריו עמם וקשריהם עמו אינן זקוקים להוכחה, בהוכחו שהוא טהור ונקי מתיקוני הגאונים ושכלוליהם, ואין בו לא משיפוי חכמי ספרד, ולא מהגהות חזני אשכנז... ולא נותר לנו אלא להתפלל לפני בורא עולם ברחמים שנוכח להתפלל לפניו בלבב שלם כמנהג אבותינו ובנוסח אבותינו לא מחמת קצרו, אלא מפני שכך היא קבלת אבותינו". ע"ש.

¹³ הר' חננאל סרי בשם מארי. שאלה: האם גם אסור ליטול צפרניים בבלי (כמו אבל ה, ב)?

¹⁴ ומוותר לבבש הבגד זמן מה בשבוע שלפני כן, או להציעו תחתיו בשעה ששוכב על מיטתו, ובכך יחשב למשומש ולא למגוהץ (מכובס ונקי), ואפילו בשבת יכול לעשות כן ואין בכך בעיה של הכנה מקודש לחול (הר' חננאל סרי בשם מארי).

¹⁵ מארי: "ומנהגו תימן שלא לאכול בשר רק בסעודה המפסקת כפי הדין... ולבלב בגד מכובס הואיל וצבע בגדי חול שם אינו ראוי לשבת, לכן נהגו שבעל הבגד מציעו תחתיו בשבת כדי שביום ראשון לא יקרא בגד מכובס, ולענין מרחץ אין לדבר על מנהג תימן כי כל ימות השנה לא נפתחו המרחצאות אלא ביום חמישי ושישי, כך שבשאר ימות השבוע התרחצו בבית".

¹⁶ הר' חננאל מפי מארי.

¹⁷ מארי "וכך הוא מנהגינו. ואין מגישים את האוכל על השולחן אלא על הטבלה "פתר" ברצפה".

¹⁸ שטיינזלץ, תענית ל, א. מיוונית.

¹⁹ ראה פרשנים שהביא מארי. ובע"פ אמר מארי (הר' חננאל סרי) ממה שהשווה רבנו את עינוי תשעה באב ליום הכיפורים, נראה שיש כאן להקפיד, כשאפשר, על שיעורי האכילה בהתייעצות עם רופא.

²⁰ מארי בשביתת יום טוב ח, טז, [ז], אות לו.

²¹ מארי: "ומנהגינו לקרוא בליל תשעה באב לאחר כל הסדר פתיחתא דאיכה רבתי. ולמחרת לאחר גמר התפלה וסדר הקינות ואיכה, קוראים כל ספר איוב, וסבי ז"ל הנהיג לקרוא איוב עם תרגום רס"ג ופירושו בערב, וקריאתו נמשכה עד שעת המנחה. כך שרוב הציבור לא יצאו מבית הכנסת כל היום. ואם גמרו לפני זמן המנחה ממשכים באיכה רבתי. כן מנהגינו למר פסוקי הנחמות הקצרים אחר תפילת שחרית, והארוכים אחר תפילת מנחה. ואין בכך איסור כי אינם כדברי תורה שהם משמחי לב, אדרבה כאשר מוכירים הנחמות והיאך צריך להיות מצבינו - זוכרים ומשווים את המצב שאנו נמצאים בו עתה בעוונות, אשר מקום מקדישנו ששבי צר ואין לאל ידינו, ובכך חשים בכל תוקף את הבריאה עמיקתא [נהבור המוקף] שאנו נמצאים במעמיקה, ודלא כהגהות מיימוניות... ומה שכתב מהר"ץ המנהג בכאן שלא לברך על הציצית- הוא מנהג שנתחדש קרוב לזמנו ולא נזכר בתכלאלים העתיקים".

²² מארי, מוסיף: "וכך נהגו אבותינו טהור כל הבית בגבס... ורק כאשר סיידו בלבן הניחו אמה על אמה כנגד הפתח ללא סיד לבן ואף צבעוהו כחול כהה זכר לחורבן, ומשום מה היה מקום זה נקרא 'מנורה'".

²³ מארי על מתן האמר על החתן: "וכך נהגו אבותינו מאז ומעולם. וזה היה באמת זכר לחורבן. וכפי שתיארת בספרי הליכות תימן עמי' 139 [במהדורה השנייה עמי' 192] ומנהג שירת הכוס לא נשמע בתימן כלל. אומנם התיס' הזכירו מנהג זה על יסוד מעשים מקריים שנזכרו בגמרא, אך לא היה הכוס תקנת חז"ל כלל. כל שכן בימינו שנהפך לשיא השמחה, או לחובא ואטלולא ומעשי קונדס שאין המקום להזכיר כאן, וענין שדיח' שהביא דברי כמה גדולים שהתיעו על כך. ולמרבה הצער נמצאנו בעדתינו מס"ק [מסדרי קידושין] המדברים מחלים ומזניחים מנהגי אבות ומאמצים מנהגי אחרים. "ראה מאמר "על מנהגי החתונה בתימן" בכתבים בעמ' 975: "...באותו רגע מכניסים שבר כל חרס ובו מעט אפר. הס מוחלט מושלך לפתע באולם. כל השירה הריקוד והרוממות נמנים לפתע ונאלמים כל הפיות. את מקומם תופסת רצינות ורכינות ראש. אחד השושבינים שבידו האפר נגיש אל החתן העומד ברגעי שיא שמחתו, הרב טובל אצבע ימינו באפר ומניחה בראש החתן במקום הנחת תפילין. כל אדם ולו הקטן ביותר נרעדים מורשי לבבו. לא יתכן שיהרהר ברגעים אלו כי אם בחורבן ירושלים ובמצבינו בין העמים. חלף רגע קט, ושוב חוזרת השמחה... "ע"ש דברי המאלפים.

²⁴ תשובות בלאו, רכד. פיהמיש אבות א, טז. ושם מוסיף רבנו "שלא תהא לנו פעולה אלא בשלמות או במה שמביא אל השלמות, לא בעוררות הכחות המונעים מכל טובה, ולא בהתפקרות בהוללות ושחוק". ומארי: "ובימינו נפרץ הדבר כפרץ בור שופכן. לא דיים ששותים יין בכלי זמר שיש בו כבר שתי עבירות זכפי שמנה רבנו לעיל, אלא אף במיאים זמרים שירי עגבים ונבלות הפה, ובמקרים הטובים ביותר שירי לצות, ואיני יודע מה ומי מחיב אותם לכך "כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום", ה' הטוב יכפר בעד".

²⁵ מארי: "נשאלתי על ידי כמה מן הבאים לירושלים לעתים קרובות, אך למעלה משלושים יום, והצעתו שיקנה כל חולצותיו בקנין גמור ושלם לאחר, ושאלם ממנו, ואז יהיה כל מה שלובש בגד שאול ואין חייב לקרוע כדאיתא באבא ח, ז, וכך ינהג בכל חולצה שקונה, ואז יתחייב לקרועו".

²⁶ מארי בהלכה א.

יבדילו על הכוס¹⁶. אינו מחסר כלום – אך גם אינו רשאי להוסיף. ואם תשעה באב חל בשבת – אין דין של "שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה" (הלכה ו) א"ש¹⁷.

ט. חסידים הראשונים – "כל אדם שדעותיו כולם דעות בינוניות ממוצעות, נקרא חכם; ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד" (דעות א, חנד-ה). לאדם לבדו – "ישב בדד וידום" (איכה ג, כח), שאין יושבים שלושה כדי שלא יצטרפו לזימון¹⁷. בין תנור לכיריים – המקום הפחות מכובד שבבית, מקום פיה האש. קיתון – כלי שתיה כעין ספל גדול¹⁸. כמו שמתו מוטל לפניו – מי שמתו מוטל לפניו, אוכל בבית אחר; אין לו בית אחר, עושה מחיצה ואוכל; אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. ובין כך ובין כך, אינו מסב ואוכל, ולא אוכל בשר, ואינו שותה יין... ואינו מזומן, ואין מברכין עליו, ואין מזמנין עליו... (אבל ד, ו). תבשיל של עדשים – שהוא מאכל אכלים¹⁹. אלא אם כן היה בשבת – מפני כבוד השבת²⁰.

י. עוברות ומניקות – ראה הגדרתן בביאור א, ח ובאופן הנהגתם בשאר צומות שאינן חייבות בהן ראה ג, ה. ואסור ברחיצה – "וכל חייבי טבילות טובלין כדרך, בין בתשעה באב בין ביום הכיפורים" (שביתת עשור ג, ב), ולגבי סיכה "ואם להעביר את הזוהמה, מותר" (אבל ה, ד) ולא כמו בכיפור¹⁹. ומשלימות – עד תום הצום. ואסור ברחיצה... – השווה הלכות אבל, ה בדברים שהאבל אסור בהן ביום הראשון מן התורה, ובשאר שבעת ימי האבל מדבריהם. וכן ביום הכיפורים – שביתת עשור א, ה, וראה שם כל פרק ג. אינו רואה סימן ברכה – באותו שנה שהשתכר במלאכה שעשה באיסור²⁰.

יא. בשפה רפה וכובד ראש – ראה ג, ח. ואסור לקרות בתשעה באב בתורה... – שקריאתם היא שמחה "פיקודי ה' ישרים – משמחי לב" (תהילים יט, ט). ותינוקות של בית רבן – תלמידין. "הבן – משייוולד עד שיהיה בן שלוש עשרה שנה – נקרא קטן, ונקרא תינוק" (אישות ב, יאני). תפילין בראש – ומנהג תימן שלא להניח בשחרית לא של יד ולא של ראש, אך במנחה מניחים שניהם בברכה. כן מתעטפים בציצית גם בשחרית גם במנחה בברכה²¹.

זכר לחורבן (יב-יט)

יב. חכמים שהיו באותו הדור – רבן יוחנן בן זכאי. מכויר – ראה ביאור א, ח. אמה – ששה טפחים. כחמישים ס"מ. ראה נספח מידות ומשקלות. טח ביתו בטיט – ולא כתב רבנו "טח ביתו בעפר", משמע שכל מעשה אומן שהוא להחליק פני הבית לסתום את החורים והסדקים, אפילו היתה הטיחה בטיט של גבס וכדומה – מותר. ההקפדה היא רק כאשר מלבין אותו בסיד לבן כך שישיר אמה לא מסויד²². כנגד הפתח – כדי שיראהו בכניסתו. והלוקח – הקונה.

יג. סעודה לאורחים – אבל סעודת שבת וים טוב אין צריך לחסר¹⁶. כשהחתן נושא – לגבי המושג נישואין ראה ביאור ג, ח²³. אפר מקלה – ראה ביאור ד, א.

יד. ואסור לשומען מפני החורבן – ובעניין שירה שיש בה גירוי יצרים, יש איסור נוסף, וטעם הדבר²⁴ לפי שהכח התאונני הזה – ראוי לעוצרו ולהרתיעו ולהחזיק ברסנו ולא לפתחו ולעורר את הנרדס שבו, ואין משגיחים ביחיד הנדיר שהוא מעט המציאות שזה גורם לו חיזוק הנפש ומהירות התפעלות להשגת מושכל או כניעה לעניינים הדתיים, כי משפטי התורה לא נכתבו אלא לפי הרוב המכריע שדברו חכמים בהווה. ושירים נבחרים לפי תוכנם ולא לפי שפת חיבורם. וכבר נהגו כל ישראל – יתכן²⁵ כי משמעות הדבר מתוך שלא פשטה הגזרה, הרי איננה תקפה (ממרים ב, יזה). שירה בפה על היין – תוך כדי שתיית יין.

טו. כליל – כתר. גדיל – בד פתול.

טז. אומר "ערי קודשך, היו מדבר; ציון מדבר הייתה, ירושלים שממה. בית קודשנו ותפארתנו, אשר היללך אבותינו – היה, לשריפת אש; וכל מחמדנו, היה לחורבה. העל אלה תתאפק, ה; תחשה ותענונו, עד מאוד" (ישעיהו סד, ט-יא). חייב לקרוע – כמו אבל החייב לקרוע על מתו (אבל ח, א) "כדרך שקרוע אדם על אביו ועל אימו – כך הוא חייב לקרוע על... [חורבן] ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש" (אבל ט, ב). "ומניין שקורעין על ערי יהודה, ועל ירושלים, ועל המקדש שחרבו – שנאמר "ויבואו אנשים משכם ומשילה ומשומרון, שמונים איש, מגולחי זקן וקרועי בגדים" (ראה

דווים נאנחים, כאבילים; ואם נתן להם עם הארץ שלום, מחזירים לו בשפה רפה וכובד ראש. ואסור לקרות בתשעה באב בתורה או בנביאים או בכתובים, ובמשנה ובהלכות ובתלמוד ובהגדות; ואינו קורא אלא באיוב, ובקניות, ובדברים הרעים שבירמיה. ותינוקות של בית רבן, בטיילין בו. ומקצת חכמים, נוהגין שלא להניח בו תפילין בראש.

יב משחרב בית המקדש, תיקנו חכמים שהיו באותו הדור, שאין בונין לעולם בניין מסוייד ומכוויר, כבניין המלכים; אלא טח ביתו בטיט, וסד בסיד, ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח, בלא סיד. והלוקח חצר מסויידת ומכווירת, הרי זו בחזקתה, ואין מחייבים אותו לקלף הכתלים.

יג וכן התקינו שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים, מחסר ממנו מעט, ומניח מקום פנוי, בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם. וכשהאישה עושה תכשיטי הכסף והזהב, משיירת מין ממיני התכשיט שנוהגת בהן, כדי שלא יהיה תכשיט שלם. וכשהחתן נושא, לוקח אפר מוקלה ונותן בראשו מקום הנחת תפילין. וכל אלו הדברים, כדי לזכור ירושלים, שנאמר "אם אשכחך, ירושלים – תשכח ימיני. תדבק לשוני לחיכי – אם לא אזכרכי: אם לא אעלה, את ירושלים – על, ראש שמחתני" (תהילים קלז, ה-ו).

יד וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר, כולם; וכל מיני זמר, וכל משמיעי קול של שיר – אסור לשמוח בהן, ואסור לשומען: מפני החורבן. ואפילו שירה בפה על היין – אסורה, שנאמר "בשיר, לא ישתו יין" (ישעיהו כד, ט); וכבר נהגו כל ישראל, לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין.

טז ואחר כך גזרו על עטרות חתנים, שלא יניח החתן בראשו שם כליל, שנאמר "הסיר המצנפת, והרים העטרה" (יחזקאל כא, לא). וכן גזרו על עטרות כלות, אם היו כסף וזהב; אבל של גדיל, מותרת לכלה.

טז מי שראה ערי יהודה בחורבנם – אומר "ערי קודשך, היו מדבר" (ישעיהו סד, ט), וקורע. ראה ירושלים בחורבנה – אומר "בית קודשנו ותפארתנו...". (ישעיהו סד, י), וקורע. ומהיכן חייב לקרוע, מן הצופים;

ירמיהו מא,ה) (אבל ט,חני). "כמה שיעור הקרע, טפח. ואינו צריך להבדיל שפת הבגד, ומותר לו לקרוע בכלי. ויש לו לקרוע בפנים, שלא בפני אדם; לפיכך יש לו להכניס ידו בפנים, וקרוע בצנעה. ואינו חייב לקרוע אלא בגד העליון בלבד.... ואם בא להחליף--מחליף, ואינו קרוע אחר, שכל קרע שאינו בשעת חימום, אינו קרע" (אבל ח,ב). וראה בהשלמה דיני קריעה אבל ח-ט.²⁵ מן הצופים - מקום שרואים את ירושלים פ. פגע במקדש תחילה - ראה את המקדש לפני שראה את ירושלים ודבר זה יקרה, כשיבוא מדרך המדבר - ממזרח, ממדבר יהודה.

זו כל הקרעים האלו כולם, בידו ומעומד - "ואין קריעה אלא מעומד, שנאמר "ויקם המלך ויקרע את בגדיו" (שמואל ב יג, לא). ומהיכן קורע, מלפניו; והקרוע מאחוריו או מן הצדדין או מלמטה, לא יצא ידי חובת קריעה--אלא כוהן גדול בלבד, שהוא פורס מלמטה" (אבל ח,א). וקרוע כל כסות שעליו - "ובגד הזיעה [גופיה] הדבוק לבשרו, אינו מעכב" (אבל ח,ג). עד שיגלה את ליבו. ואינו מאחה - בתפירה שאם נעשית מקצועית, אין הבגד ניכר שהוא קרוע. לשוללן למוללן ללקטן ולתופרן, כמין סולמות - כך שהקרע ברור הוא.

ט. עתידים ליבטל - בשני תנאים א. לכשיבנה המקדש ב. תחזור מלכות עצמאית לישראל כמלכות דוד בשעתו. ובבית שני שאומנם היה מקדש אך היו תחת שלטון זר, בשאר צומות: רצו- מתענין, רצו- אין מתענין. ובצום תשעה באב היה חובה על הכל²⁶.

וכשיגיע למקדש, קורע קרע אחר. ואם פגע במקדש תחילה, כשיבוא מדרך המדבר--קרוע על המקדש, ומוסיף על ירושלים.

זו כל הקרעים האלו כולם, בידו ומעומד; וקרוע כל כסות שעליו, עד שיגלה את ליבו. ואינו מאחה קרעים אלו, לעולם; אבל רשאי הוא לשוללן למוללן ללקטן ולתופרן, כמין סולמות.

יח היה הולך ובא לירושלים, הולך ובא--אם תוך שלושים יום, אינו קורע קרע אחר; ואם לאחר שלושים יום, חוזר וקרוע.

יט כל הצומות האלו, עתידים ליבטל לימות המשיח; ולא עוד, אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה, שנאמר "כה אמר ה' צבאות, צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה, ולמועדים, טובים; והאמת והשלום, אהבו" (זכריה ח, יט).